

הערות על קונטרס 'תולדות יש"ו הנוצרי'

אוצר החכמה

‘תולדות ישׁר’ או ‘מעשה תלוי’, הוא שמו של חיבור יהודי קדום המתאר את סיפור חייו של אותו האיש “התלוי”, ישׁו הנוצרי. יש המשערים שתוכן בתקופת התלמוד, ויש הסבורים שהוא מאוחר יותר. אולם ודאי שהוא בן יותר מאלף שנה. נוסחאות רבות לספר זה, ובגניזה הקהירית נמצאה גירסה בארמית.¹ רוב הנוסחאות הנפוצות הן כלשון-הקודש והיו גם תרגומים לאידיש.

¹⁰הצנזורה הנוצרית אסרה את הדפסתו, והוא עבר מיד ליד בהעתקות בכתב-יד, דבר שיצר גירסאות שונות רבות. בין היהודים בארצות אירופה היו שנהגו לקרוא בו בליל 'ציטל' (יום הולדת יש"ו).

חיבור זה היה בידי רש"י שהעתיק ממנו בפירושו על הש"ס, בסיום הציטוט ציין רש"י: "הכל כמפורש בספור תליית ישו".² לפי גירסה אחרת: "כמפורש בסיפורי ישו".³ כוונתו לחיבור הידוע יותר בשם: 'תולדות ישו' הנוצרי'. חיבור זה היה מוכר לעוד מרבתינו הראשונים. רבי אפרים מבונא כתב: "ישו... ממזר שנולד בממזרות, כמפורש בתולדה דישו".⁴

את הגירסה שעמדה לפני רש"י,⁵ פרסם יאהן יאקאב הולדריכוס⁶ בשנת תס"ה, על פי כתב-יד. ממקור זה העתיק רבי משה סופר את 'תולדות יש"ו הנוצרי' בכתיבת-ידו וציין הערות בשוליו. הידיעה הראשונה על קיומו של חיבור זה בכתב ידו, הובאה בדרך אגב בספר שהתפרסם ארבעים שנה לאחר פטירתו.⁷ אישור מוסמך יותר מסר נכדו, בנו של ה'כתב סופר', רבי שלמה סופר בעל 'חוט המשולש' רבה של בערעגסאס, שכתב לרב מהונגריה אודות "קונטרס אשר העתיק קדוש זקני חתם סופר ז"ל מעשה הנוצרי... מספר נוצרי אחד בשמו יאהן יאקאב האלטריקא, והוא תותם אלה דברי רבי יוחנן ב"ז בירושלים".⁸ אין פרטים על קיומו של כתב-היד המקורי כיום. כגנזי הרב יו"ט ליפא ראקאוו שליט"א מלונדון קיים העתק חלקי מכתב היד, לא מדובר בהעתקה מכלי ראשון וכפי שמסר הסופר בראש דבריו: "העתק מספר תולדות ישוע הנוצרי, אשר העתיק מאור הגולה בעל החתם סופר זצוק"ל, מספר שחבר אחד מהנוצרים ושמו יאהן יאקוב אלטריקא, והעתקתים, מהעתקה של כתב ידו של הגאון הנ"ל".

2. Երկրորդ օրինակը իր խնամքատու մաս, միջոցով տեղի տալու և շնորհ
 և օգնության - բարեգործության - հրահանգը, շնորհագրություն և շնորհ
 փոխանակություն 19 191 թվ.

- 1 כתי T-S 87-88 באוניברסיטת קיימברידג'. ראה: גנזי שעכטער, ח"א, ניו יורק תרפ"ח, עמ' 324-338.
- 2 רר"נ רבינוביץ, דקדוקי סופרים, עבודה זרה דף י ע"א, הגהה ט. ומשמ' לש"ס וילנא, מהדורת וגשל, תשנ"ה.
- 3 ז"א פאזנאנסקי, 'ספר כלימת הגויים', בתוך: הצופה מארץ הגר, בודפשט תרע"ב, עמ' 180.
- 4 א"א אורבך, ערוגת הבושם, ד (חלק המבוא), ירושלים תשכ"ג, עמ' 48.
- 5 ראה מאמרו של ח' סיימונס, 'סיבות לתענית תשעה בטבת', סיני, קר, עמ' קמה.
- 6 Jon. Jac. Huldrico, Hostoria Jeschuae Nazareni, לידן 1705, עמ' 6-125.
- 7 קונטרס וורמייזא וקהל ווינא, ווינא תר"ם, מבוא גרמני, הע' 4.
- 8 רש"צ שיק, תקנות ותפלות, מונקאטש תר"ן, דף צז ע"ב (השמטה), על פי מה ש"הרב הגאון דק"ק בערעגסאס יחי' כתב לי בענין זה".

מתוך דברי החת"ס המתפרסמים להלן, מתברר שהיו לו הערות על כל התיכור 'תולדות יש"ו הנוצרי'.
ההעתיקה שלפנינו קטועה באמצע, ונותרו בה רק חמש הערות, על שלוש השורות הפותחות את התיכור.
לנותנת המעיין הובא תחילה סיפור הדברים מתוך 'תולדות יש"ו הנוצרי' בנוסח כתה"י הנ"ל. לאחר
מכן הובאו הערות החת"ס. לכל הערה כתב החת"ס 'דיבור המתחיל' באות מודגשת, וכך הועתק כאן,
כפי שמופיע בכתה"י. אך כדי להקל על הקורא, צוינה הפניה על ידי אות קטנה בדברי 'תולדות יש"ו'.

*

000000

בעזה"י

העתק מספר תולדות ישוע הנוצרי, אשר העתיק מאור הגולה בעל החתם סופר זצוק"ל,
מספר שחבר אחד מהנוצרים, ושמו יאהן יאקוב אלטריקא,
והעתקתים מהעתקה של כתב ידו של הגאון הנ"ל.

1234567

הנה בעת^[א] מלכות הורדוס^[ב] הגרי, היה איש אחד ושמו פפוס בן יהודה^[ג], והיה לו אשה אחת
ושמה מרים בת קלפוס – אחות ר' שמעון הקלפוס – והיא היתה מרים קודם שנשאת מגדלת
שער נשיא^[ד], הנשואה כדת משה וישראל^[ה]. והיא היתה יפת מראה עד מאוד, והיא הייתה
משבט בנימין, ובעלה פפוס לא הניחה לצאת מביתה חוצה, וסגר הדלת בעדה, כי אמר פן יזנו
הפריצים עמה. והיה היום, יום צום כיפור, עבר נגד חלונה הפריץ יוסף פנדירא הנוצרי, והוא היה
יפה מראה, ובראותו כי אין איש בביתה, הרים קולו וצעק אליה: מרים מרים, עד מתי תשבי
כלואה, ותהי נשקפה בעד החלון, וענתה לו: יוסף יוסף, הוציאני. והלך יוסף והביא סולם,
ויצאה מרים בעד החלון, וברחו שניהם מירושלים, לבית לחם, ביום צום כיפור. ויגורו בבית
לחם ימים רבים, ואין איש מכירם, וישכב יוסף את מרים, ביום צום כיפור, ותהר ותלד לו
בתקופת התמוז את ישוע הנוצרי, ותהר עוד ותלד בנים ובנות. והיה כי קרבו הימים אחר שילדו
להם בני הזנונים האלה, ויבא איש אחד מירושלים לבית לחם וכשראה האיש ההוא את מרים
ויכירה, וידום האיש ההוא והלך לירושלים והגיד לפפוס שמרים אשתו זינתה וילדה בנים
ממזרים ליוסף פנדירא הנוצרי, והיה כשמוע פפוס את הדברים האלה, וילך פפוס לפני המלך
הורדוס ויבך בקול גדול ומר, ויספר לפני המלך שזינתה מרים אשתו עם יוסף פנדירא הנוצרי
וילדו להם בנים ובנות ממזרים, והקול נשמע בחצר המלך ובירושלים, והיה כאשר שמעו
הפריצים המה קרובי יוסף פנדירא, וילכו ויבואו אצל יוסף פנדירא, ויאמרו אליו יוסף לך וברח,
כי בן מות אתה. כי נשמע הדבר בית המלך, והמלך חרה לו מאד עליך ועל בני הזנונים הנולדים
לך ממנה, וילך יוסף ויקח את מרים ובניו ובנותיו וירכיבם על הגמל ויברחו מבית לחם מצרימה.
ובעת ההוא ויבואו הורדוס בית לחמה, ויחפש את יוסף ומרים ובניו, לרגום אותם באבנים כי
נבלה עשו בישראל, ולא מצאם. ודבר המלך יצא להרוג כל ילד הנמצא בבית לחם, ויצאו
הרצים, ויהרגו כל טף כדבר המלך וישוב המלך לירושלימה.